

מאמר א

אוצר החכמה

חג הקציר - זמן מתן תורתנו

1234567

אוצר החכמה

שבועות כ'זמן מתן תורתנו' - מדברי חז"ל

חג השבועות הוא 'זמן מתן תורתנו' כפי שתיקנו חז"ל לומר בתפילה, וכן איתא בגמרא בכמה מקומות.

אוצר החכמה

אולם בתורה שבכתב לא נזכר כלל העניין של מתן תורה בקשר לחג השבועות, אלא כל עניינו של חג השבועות בתורה הוא 'חג הקציר' (שמות כג, טז).

אוצר החכמה

וגם השם 'שבועות' עניינו הוא הקציר, כמו שכתוב - **וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים** (שמות לד, כב). והמושג 'שבועות' הרי הוא מכוון כלפי השבועות של ספירת העומר, שמתחילים 'מיום הביאכם את עומר התנופה' אשר עומר זה בא לרגל 'ראשית קצירכם' (ויקרא כג). וכן כתוב בפרשת ראה - **שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות. ועשית חג שבועות לה'** אלוקיך (דברים טז). הרי מפורש שהשבועות הנספרים הם ימי הקציר, ועליהם נקבע חג השבועות.

כמו כן נאמר בתורה שהוא 'יום הביכורים' (במדבר כח, כו) שבו מביאים את המנחה החדשה דהיינו שתי הלחם.

אולם כאמור הדברים מפורשים במאמרי חז"ל שעצרת הוא חג על מתן תורה, כדאיתא בגמרא (פסחים סח:): **אמר רבי אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא - יום שניתנה בו תורה הוא. וגם אנכה"ג תיקנו בתפילה לומר 'זמן מתן תורתנו'.** אכן שם החג גם בתפילה הוא 'חג השבועות', שמשמעותו 'חג שבועות הקציר', וכדכתיב (דברים טז, ט) - **שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה וגו' ועשית חג שבועות לה' אלוקיך.** והרי אין לשם 'שבועות' שייכות למתן תורה. וא"כ הוי כאילו אנו אומרים 'חג הקציר שהוא גם זמן מתן תורתנו'. ואין פירושו כמו ב'חג המצות זמן חירותנו'. ש'זמן

חירותינו' הוא פירוש על 'חג המצות', וכן 'זמן שמחתינו' הוא פירוש על 'חג הסוכות', אלא בשבועות הם שני עניינים שונים. ויש לעיין מאי טעמא ב'עלה ויבוא' ובברכות ההפטרות מזכירים רק 'חג השבועות', ואין מציינים שהוא 'זמן מתן תורתנו'. [ובפסח וסוכות לא קשה, שבהזכרת חג המצות וחג הסוכות נכלל בהו שהם זמני חירות ושמחה, כאמור].

וכן מבואר בגמרא לעניין קריאת התורה שנחלקו (מגילה לא.) לגבי עצרת, אם קוראים פרשת המועדות ב'אמור' דהיינו עניין הקציר ושתי הלחם. או שקורין פרשת מתן תורה 'בחודש השלישי'. ונקבע להלכה, דהאידינא קוראים בחודש השלישי. וכן ההפטרות היא במרכבה דיחזקאל שהוא משום גילוי כבוד ה' שהיה במעמד הר סיני, אכן מזכירים את 'יום הביכורים' דהיינו עניין הקציר, בפסוקי המוספין בקריאת התורה ובתפילת מוסף.

אוצר החכמה

הדפסה

ואולי הוא מהלכה למשה מסיני לעשות את חג השבועות גם לציון זמן מתן תורתנו. ובפשטות נראה שהוא רק מדרבנן, שחז"ל הוסיפו את ענין החג הזה, והסמיכוהו עם חג שבועות הקציר, מכיון שמתן תורה, אירע בזמן הזה. [ומה שלא נקבע בתורה חג על עניין גדול ונשגב זה של מתן תורה עיין במהר"ל (תפארת ישראל פרק כז) מה שכתב בזה, ויבואר להלן].

אוצר החכמה

חג מתן תורה מצורף לחג השבועות

והנה כבר הקשו האחרונים (מגן-אברהם או"ח סימן תצ"ג, ועוד מהאחרונים), היאך קבעו את יום מתן תורה לו' סיון ויום החמישים אחר העומר, והרי יום מתן תורה, לפי מה שנפסק להלכה היה בז' סיון, וביום הנ"א ליציאת מצרים.

וביותר יש להקשות שהרי כשקידשו עפ"י הראיה היה חג השבועות פעמים בה' סיון פעמים בו' פעמים בז'. כדאיתא בגמרא (ראש השנה ו:): **תני רב שמעיה עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה**. והנה כשחג השבועות חל בז' בסיון התאים החג עם יום מתן תורה כפי ההלכה בשיטת רבי יוסי. ובשנים שהיה בו' היה לכה"פ כרבנן. אמנם בשנים שהיה חל בה', לא הוי לא כרבי יוסי ולא כרבנן.

ואם כי כאמור לא נקבע עיצומו של חג השבועות על מתן תורה, אלא חכמים קבעו לחוג אותו גם על זה, יש לדעת הטעם שלא קבעו אותו חכמים כחג בפני עצמו על מתן תורה בים שניתנה בו.

ועל פי פשוטו נראה שהטעם לכך הוא משום שבאופן זה לפעמים היה חג זה חל יחד עם חג השבועות, ויצטרף יחדיו. ולפעמים יהיה יום למחרת חג השבועות, ולפעמים יהיה חג השבועות בה', ויהיה יום אחד חול בתוך, ולמחרתו חג מתן תורה. ולא רצו חכמים לתת את דבריהם לשיעורים. ועוד שעלול הדבר להביא לידי בלבול ותקלה.

ועוד יתכן, שעל מתן תורה עצמו לא היו קובעים מדרבנן חג שיהיה אסור במלאכה. רק כיון שיש כבר בזמן הסמוך לו את חג השבועות, צירפו אליו גם את ענין מתן תורה. [ובאמת יש לעיין במי ששכח לומר בתפילה ובקידוש 'זמן מתן תורתנו', האם חייב לחזור].

ועכ"פ קבעו שבכל השנים יהיה מצורף חג מתן תורה לחג השבועות, אף שאינו חל תמיד ביום המדויק ממש. והיינו משום שכל הימים הסמוכים ליום המאורע ניתן להחשיבם כ'זמן מתן תורתנו', ולחגוג בהם על המאורע הנשגב. ואכן לא תיקנו לומר 'יום מתן תורתנו', כי אם 'זמן מתן תורתנו'. כלומר שהיה המאורע בסמיכות לפרק זמן זה.

יום מתן תורה לא נתפרש בכתוב

ונראה לבאר זאת בדרך נוספת, כי הנה גם בפרשת נתינת התורה גופה, אין נזכר בתורה באיזה יום בחודש ניתנה, רק - 'בחודש השלישי' ותו לא מידי. ורק מכח דיוקים בפרשה למדו חכמים במסכת שבת (פז:): אימתי ניתנה תורה.

ויתירה מכך מצינו שנחלקו התנאים (שם ויומא ד:): אימתי ניתנה תורה לישראל, דתניא בששה בחודש ניתנה תורה לישראל, רבי יוסי אומר בשבעה בו.

והנה יש לתמוה מאד, מה נשתנה יום מתן תורה מכל המאורעות החשובים בתולדות ישראל, שבהם פירשה תורה את התאריך המדויק שבו אירעו, ולמרבה הפלא, דווקא מאורע כביר וחשוב זה לא נתפרש אימתי היה, אלא סתם הכתוב "בחודש השלישי", מבלי לציין באיזה יום בחודש ניתנה תורה לישראל.

גדר הזמן הראוי למתן תורה - החודש השלישי

ויש לבאר, כי כל מאורע שפירש בו הכתוב את יומו המדויק, הרי זה משום שאותו היום נבחר במיוחד כתאריך הראוי לאותו המאורע, והסיבה לקביעת המועד ביום זה

נעוצה בייחודו וסגולתו של אותו היום, המתאים מצד מהותו לאותו הענין שנעשה בו. כגון כאשר הדגישה תורה את יום יציאת מצרים בחמשה עשר לחודש – "בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים" – הרי זה משום שיום החמשה עשר, בשל היותו היום האמצעי של חודש האביב, הוא הזמן המתאים ביותר לצאת ישראל ממצרים, וכל כיוצא בזה, כאשר יבואר בהרחבה במקו"א.

ובזה שונה היה זמן מתן תורה, שלא נועד לו יום מסויים, אלא חודש מיוחד נבחר כמתאים לו, והוא החודש השלישי – שעניינו תקופה שלישית של היותנו עם ה', שכן כעבור פרק זמן חשוב זה, כבר נמצאו ישראל ראויים לקבלת התורה. וכיון שהזמן הנועד לא הוגדר ליום מסויים אלא לכלל החודש, לפיכך – "ביום הזה באו מדבר סיני", ופירש רש"י "ביום הזה - בראש חודש", שכיון שהגיע 'החודש' שהוא הסיבה למאורע – לא היתה סיבה להתמהמה, אלא מיד עם תחילתו של החודש החלו ההכנות למתן תורה, שלהם עצמם נדרשו כמה ימים, כדאיתא ברש"י, שביום המחרת לבואם עלה משה אל האלקים ובשלישי ירד, ברביעי חזר ועלה להגיד את דברי העם, ואחריהם נדרשו שלשה ימי התקדשות והגבלה (ולמ"ד בשבעה ניתנה תורה, אף הוסיף משה יום אחד מדעתו, כאשר דרשו חז"ל). עד שהושלמו והוכשרו התנאים למעמד נתינת התורה.

אוצר החכמה

ומאחר שבאמת לא היה יום מסויים שנבחר מצד עצמו לשם מאורע זה, ואותו היום שבו ניתנה תורה בפועל לא היתה בו סיבה מיוחדת במהותו שגרמה לכך שהתורה תינתן דווקא בו, על כן לא פירש הכתוב אלא "בחודש השלישי" כיון שהוא לבדו הזמן בעל המשמעות, שמפאת היותו 'החודש השלישי' – זו היתה הסיבה שבגינה ניתנה בו תורה, אך היום המדויק בתוך החודש עצמו אין לו כל משמעות מיוחדת, שבין אם בששה ניתנה תורה ובין אם בשבעה ניתנה תורה – אין הסיבה תלויה בעובדת היותו "יום שישי" לחודש או "יום שביעי", אלא זמן המאורע מיוחס לחודש כולו שבמהלכו ניתנה תורה.

אוצר החכמה

[וכעין מה שכתב בספר 'מנחת חינוך' (מצוה שא) בתקנת הצומות, שמצד דברי הנביאים, עיקר תקנת הצום הוא ב'חודש', וכדכתיב 'צום הרביעי וצום החמישי', ולא נבחר יום מסוים, רק אחר כך מדרבנן נקבע לזה יום מסויים. וכן בפורים ופסח, מצינו בהם שהחודש הוא מעיקר קביעת התאריך. 'והחודש אשר נהפך', 'ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה'. ויבואר במקו"א בעזה"ת.]

זמן מתן תורתנו - החודש השלישי כולו

ומעתה תבוא על ישובה התמיהה האמורה, שמאחר שנקטינן להלכה כמאן דאמר בשבעה ניתנה תורה, ואם כן כיצד אנו אומרים בתפילת החג בששה לחודש "זמן מתן תורתנו" בעוד שיום מתן התורה לדידן אינו אלא למחרת. אולם לפי האמור אין כאן כל קושי, שזמן מתן תורה אינו מיוחס דווקא ליום המסויים שבו ניתנה תורה, שאין הוא יום נבחר אלא יום אקראי, והגדרת 'זמן המאורע' מיוחסת לכל החודש השלישי שבמהלכו ניתנה תורה, ולכן על אף שאנו מקיימים את חג השבועות - שהוא חג הקציר - בששה לחודש ולא בשבעה בו, מכל מקום שפיר נחשב אף הוא "זמן מתן תורתנו" ככל ימי החודש לדברי הכל. וכך הולם הדבר גם בדקדוק נוסח ההזכרה בתפילה, שלא תיקנו לומר "יום מתן תורתנו" אלא "זמן מתן תורתנו" דייקא, שאין הזמן מוגדר ליומו כאמור.

ועל היות החודש השלישי מיוחד ומובחר לזמן מתן תורה, מצאנו בדברי חז"ל (שבת פח.) דרש ההוא גלילה עליה דרב חסדא: בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי, לעם תליתאי, על ידי תליתאי, ביום תליתאי (-לפרישה), בירחא תליתאי.

הקשר בין מתן תורה לחג הקציר

והנה על פי האמור, עצם הקביעות של החג על מתן תורה בחג הקציר, הוא לפי פשוטו משום ששניהם נזדמנו לאותו פרק זמן. אכן בוודאי מאחר שנסתבב הדבר שיקבע יום מתן תורה בחג הקציר, הרי וודאי שיש קשר בין הדברים בעומקם של דברים.

והביאור בזה הוא על פי מה שיבואר להלן, שעניין יום הביכורים וחג הקציר הוא השמחה על נתינת הארץ לישראל, והנה על נתינת הארץ נאמר - ויתן להם ארצות גויים, ועמל לאומים, בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו הללויה (תהילים קה, מד). כלומר שכל מתנת ארץ ישראל, והטובה שבה, אינה אלא עבור התורה והמצוות. הן משום שהכניסה לארץ והישיבה בה לבטח באה כשכר וגמול על קיום התורה, והן משום שהוא מקום וארץ שתחול בו הברכה בשפע, ארץ שבה יחיה העם היהודי ויקיים את התורה. וכעניין שאמרו (אבות ג, יז) אם אין קמח אין תורה. הארץ היא הדרך והאמצעי, כדי לקיים את מצוות התורה. שעם ישראל יחיו בה כעם וממלכה אחת ויבנו מקדש לשמו, ויקיימו בה כראוי את כל מצוות התורה.

וכיון שכל הארץ היא עבור התורה, אם כן הוא עניין אחד עם התורה. ואדרבה, כל שמחת ומעלת הארץ היא שעל ידה נוכל לקיים את התורה. החג של ארץ ישראל,

הוא בעצם החג של התורה. בעומקו של דבר כששמחים עם הארץ, למעשה שמחים עם התורה. חג השבועות שהוא ההודאה על הקציר, הוא המתאים ביותר לשמוח עם זמן מתן תורה. [וכעין זה מצינו בברכת המזון, שבברכה שניה שהיא 'ברכת הארץ', אנו מוסיפים הודאה על התורה, 'ועל תורתך שלמדתנו ועל חוקיך שהודעתנו'.] כי שני העניינים הארץ והתורה, קשורים ותלויים זה בזה.

והנה במנהג שנהגו ישראל לאכול דבש וחלב בחג השבועות (כדאיתא בכלבו הובא במ"ב סימן תצד ס"ק יג), יש בהם זכר לשני העניינים, ביטוי לשמחת ארץ ישראל שהיא 'ארץ זבת חלב ודבש'. וכן להראות שזכינו לתורה שנאמר בה 'דבש וחלב תחת לשונך'.

אוצר החכמה

מתן תורה עיקר עניין החג

אך למרות שביסודו של דבר מן התורה החג הוא על קציר הארץ, ואילו השמחה על מתן תורה הוא רק דבר שצירפו חכמים לאחר מכן, אולם שנקבע היום גם על עניין זה, הרי געשתה שמחת מתן תורה לעיקר עניין החג. כי היום בו ניתנה לנו התורה, יום בו נגלה עלינו מן השמים והשמיענו מדברות קדשו מלהבות אש, הוא שורש כל הוויתנו הנשגבה ומדריגת הקדושה שלנו. וודאי שאצל כלל ישראל, התורה חשובה לנו ותופסת מקום בלבנו יותר מהקציר וארץ ישראל, 'אי לאו האי יומא, כמה יוסי איכא בשוקא', שזה נכון להיאמר פי כמה וכמה ביחס לכללות עם ישראל 'אי לאו האי יומא כמה וכמה אומות ישנם בעולם'. ובמיוחד בזמן הזה שאין לנו את ארץ ישראל והקציר והקרבת קרבנות העומר ושתי הלחם, אזי מודגש ביותר העניין של מתן תורה לישראל, אשר ביום הזה הקב"ה בחר בנו מכל עם וקדשנו במצוותיו ונתן לנו את תורתו, צבי ואתרעי בו ומסר לו אורייתא.

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה